

ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДІВ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

*Оксана Ходаковська,
доцент кафедри іноземних мов №1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Критичне мислення, яке бере початок в критичній філософії, вже давно є невід'ємною частиною сучасної системи освіти. Спробуємо висвітлити концепцію критичного мислення як одного з провідних чинників успішної мовної освіти.

Вивчення навичок критичного мислення становлять значний інтерес для науковців та є одним з домінуючих напрямків досліджень в освітніх контекстах в різних країнах. Нові інформаційні технології, процеси глобалізації передбачають становлення активної творчої особистості як передумову життєвого успіху. Ці змінні потребують нових навичок, таких як критичне мислення, у якості основи освіти людини.

Підвищення здатності критично мислити для студентів є запорукою успішної освіти. Це позбавляє учнів необхідності вивчення непотрібної інформації та надає їм інструменти, необхідні для того, щоб глибоко зрозуміти світ, в якому вони знаходяться. Хоча деякі викладачі підтримують ідею навчання студентів вміння мислити критично, вони відчувають, це не можливо відтворити за певних навчальних умов. Крім того, контекстні обмеження, акцент на вивченні певних фактів та значного обсягу інформації для досягнення успіху у складанні іспитів, можуть мати шкідливий вплив на загальний розвиток студентів, включаючи розвиток здібностей мислити творчо та критично.

Термін «критичне мислення» використовується в методологічній літературі дуже давно. З 1956 р., відповідно до таксономії пізнавальних здібностей Б. Блума, критичне мислення означає «думати на більш високому рівні». Але зміст цієї концепції дослідники сприймають по-різному. Для

філософів критичне мислення - це здатність логічно аналізувати і сперечатися, зокрема О. Тягло назвав його передовою сучасною логікою. У психології, на думку Л. Терлецької, критичне мислення — це мислення, яке характеризується стратегічним характером, глибиною, послідовністю, незалежністю, гнучкістю, швидкістю.

Термін "критичне мислення" вперше почав з'являтися в академічних колах та літературі в середині ХХ століття. У 1941 році академік Едвард М. Глазер підкреслює, що критичне мислення посиляється на пошук доказів для підтримки (або дискредитації) віри або аргументації. Ще до того, як Глассер використовував цей термін, в історії людства були ознаки критичного мислення в дії. Грецький філософ Сократ запропонував систему опитування, яка висвітлювала питання повсякденних переконань та досягнення істини на основі реальних доказів. «Сократське опитування», як відомо, все ще сильно впливає на численні підходи до освіти до цього часу і, безумовно, вимагає наявності навичок ефективно критично мислити.

Концепція навичок критичного мислення цілком зосереджена на здатності людини правильно оцінювати певні типи тверджень. З цієї точки зору людина є критичним мислителем, якщо вона має навички та здібності, необхідні для правильної оцінки висловлювань. Однак, варто брати до уваги й фактичне використання цих навичок і здібностей у повсякденному житті людини. Вплив концепції критичного мислення на навчальний контекст може бути більш вартісним, якщо студенти використовують критичне мислення стосовно будь-якого виду навчальної діяльності. Володіння навичками критичного мислення передбачає також і наявність вмінь, необхідних для правильної оцінки тверджень, а також тенденцію до використання цих знань у повсякденному житті. Виходячи з цього погляду, людина є критичним мислителем, якщо він або вона здатна і готова критично думати.

Також концепція критичного мислення стосується характеристик не лише сукупності когнітивних навичок або критеріїв оцінки міркування, а, що важливіше, їхньої значущості для певної людини [2, с. 10]. Зігель пропонує два центральних компоненти цієї концептуалізації критичного мислення, яке є особливо помітним у освітніх контекстах. Перша з них - "здатність правильно оцінювати причини", яка називається компонентами оцінки та причини [2, с. 23]. Друга - це критичне ставлення або критичний дух причини, складова критичного мислення. Зігель стверджує, що "обидва компоненти є важливими для належної концептуалізації критичного мислення, володіння якого необхідне для досягнення критичного мислення людини" [2, с. 23]. Як відомо, науковцями були запропоновані різноманітні визначення критичного мислення і вони певною мірою відрізняються. Якщо дослідити ці визначення, то можна побачити, що вони є парафразами однієї ідеї: критичне мислення пов'язане з раціональним судженням. Зігель називає критичне мислення - освітнім співвідношенням раціональності [2, с. 32]. Критичне мислення передбачає наявність здібностей, таких як виявлення проблеми та засад, на яких вона ґрунтується, зосередження на проблемі, аналіз, розуміння і використання висновків, індуктивної та дедуктивної логіки та вживання суджень про обґрунтованість та надійність припущень та джерел інформації.

Критичне мислення можна також описати як науковий метод, який звичайні люди застосовують до звичайного світу. Це справедливо, оскільки критичне мислення узгоджується з загальноприйнятим методом наукових досліджень: поставлено питання і сформульована гіпотеза, вивчається та збирається фактичний матеріал, гіпотеза перевіряється на основі отриманих фактів, і робиться висновок в кінці процесу.

Всі навички науково-дослідницької діяльності залежать від здатності мислити критично. Отже, критичне мислення - це наукове мислення. Незважаючи на те, що всі визначення критичного мислення відрізняються,

вони охоплюють як процес, так і результати навчання. Кінцевою метою опанування методом критичного мислення є допомога студентам у прийнятті правильних рішень на основі ретельного зважування наявних доказів. Проте, критичне мислення є дуже складною справою. Від студентів вимагається вироблення кількох етапів, до яких належать, зокрема: розробка скептичного підходу до вирішення проблем та прийняття рішень; виокремлення найпростіших результатів, необхідних для вирішення проблеми; пошук вірогідних доказів, які підтримують чи спростовують отриманий висновок; урахування особистих точок зору, припущень та уявлень про проблему, які можуть перешкоджати прийняттю об'єктивного рішення.

Варто також згадати про соціальні та демократичні аспекти критичного мислення. Критичне мислення є культурним мисленням, позицією, стосунками з друзями чи родиною, воно також визначається засобами масової інформації, та навіть історією своєї країни. Ось чому "критичний аналіз" настільки складний для викладачів; тому що йому навчаються інтуїтивно. Критичне мислення не просто вищий порядок мислення. Це є пошуком соціальних, історичних та політичних коренів умовних знань та орієнтації на трансформацію навчання та суспільства.

Водночас, критичне мислення є більш універсальне, ніж просто соціальна практика. Якщо підходи у своїй здатності до інструментів критичного мислення відрізняються, це, мабуть, лише різниця в ступені критичного мислення залежно від сфери життя. У будь-якому випадку, завдання вчителя іноземних мов полягає у підготовці студентів до критичного сприйняття світу. Багато студентів готові до нього і потребують критичного мислення. Оскільки критичне мислення розглядається як соціально-культурне поняття, для повного розуміння його особливостей необхідні соціальні та культурні знання. Освітня система є відкрита дослідження та аналізу, а не механічного запам'ятовування та цитування.

Студентам слід навчитися мислити як членам єдиної спільноти та вільно висловлювати свої думки й досвід.

Для критичного мислення важливо:

- визнавати важливість творчого мислення;
- вміти визначити проблеми та зосередитись на відповідних темах та питаннях, необхідних для їх вирішення;
- розрізняти релевантні та нерелевантні висновки;
- у разі відсутності достатніх доказів вміти знайти інший шлях подолання проблеми;
- передбачити наслідки альтернативних дій;
- вміти обґрунтувати своє рішення;
- вміти пояснювати альтернативні шляхи вирішення проблеми;
- визначити вірогідні або хибні припущення;
- виробити обґрунтовані та переконливі аргументи;
- розрізняти первинні та вторинні джерела інформації, визначити їх можливе упередження щодо важливих питань;
- робити висновки та узагальнення.

Безсумнівно, всі такі якості мають важливе значення не лише для того, щоб викладач міг успішно навчити студентів новому, а для вирішення завдань у повсякденному житті.

На жаль, академічні програми надають надто багато уваги тому, як навчити, а не тому, як думати та вчитися. Викладач зосереджений на передачі нової інформації, а не на вмінні студентів мислити критично та ефективно оцінювати себе.

Активне залучення студентів до процесів критичного мислення шляхом ефективного використання вчителем проблемних питань, обговорення та рефлексії в учбовому контексті, підтримка критичного мислення, а також пояснення значення критичного мислення може допомогти студенту виробити навички мислити критично.

З точки зору вивчення іноземних мов, використання провокаційних та актуальних питань для вироблення критичного мислення в учнів у навчанні читання та письма не є рідкістю. Важливо залучити студентів до розмови про текст, який вони читають. Так само, слід постійно опитувати учнів в процесі читання. Критичний погляд покращує читання, відображаючи думки про те, що і як людина читає.

Активні методи навчання є найкращим шляхом для опанування новими знаннями та розвитку здібностей особистості. Коли студенти дійсно обмірковують питання, обговорюють це в групах або пояснюють свої відповіді іншим, вони, швидше за все, використовують навички на більш розвинених рівнях Таксономії Блума. Аналогічно, що перетворення студентів у активних учасників дискусії є важливою частиною критичного мислення. З точки зору осмисленого вивчення, слід ставити різноманітні типи завдань, щоб студенти міркували про це під час навчального процесу. Слід пропонувати запитання, які мотивують студентів підійти до проблеми з різних боків і рівнів, таких як запит про мету, інформацію, інтерпретацію, припущення та наслідки проблеми.

Значущі запитання та завдання питання змушують студентів

- 1) визначати обсяги завдання;
- 2) дослідити джерела інформації, а також оцінити їх якість;
- 3) організувати свій робочий процес;
- 4) вивчити перспективу подолання проблеми та розглянути інші відповідні точки зору.

Завдання, які пропонує викладач, повинні бути належним чином підготовлені, щоб уникнути поширених помилок опитування в контексті розв'язання проблеми. Наприклад, студентам не надали допомогу для відповіді на складні запитання. Або їм не дозволено ставити запитання та брати участь в дискусії.

Справжнє спілкування повинно бути спрямоване на всю аудиторію слухачів, а ідеї студентів повинні бути почутими, їх слід поважати поважати, а відповіді викладача — ретельно продумати. Студенти повинні займатися критичним мисленням, заснованим на повазі, а не на примушуванні з боку викладача. Надзвичайно важливою є роль вчителів у моделюванні та практиці критичного мислення та критичного ставлення до відповідей учнів. Особа навчається критично мислити тоді, коли має можливості та причини думати критично; коли вона бачить (або чує) інших, займається критичним мисленням; і коли вона залучена до аргументованої дискусії, дебатів, які засновані на повазі, а не на авторитаризмі. Суттєвою є не лише необхідність учнів активно брати участь у процесі критичного мислення, але й також потреба усвідомлювати, що вони вчать критично мислити.

Для розвитку критичного мислення студентів викладачі повинні чітко визначати ті завдання, якими вони займаються, і цілі, яких вони сподіваються досягти через критичне мислення. Можливим способом підвищення рівня обізнаності студентів з критичним мисленням є безпосереднє залучення їх до діалогу з іншими учнями для того, щоб вони могли усвідомити важливість критичної думки через запитання та обговорення.

Було висловлено припущення, що з різних причин вчителі все ще використовують традиційні методи навчання в багатьох класах. Вони передають знання своїм учням, але останні позбавлені можливості відверто обговорювати різні завдання та обмінюватися ідеями в класі. На викладача все ще впливає традиційний спосіб викладання, тобто вчителю слід передавати студентам знання та надавати правильні відповіді, і студентам не надається надто багато часу для вільної дискусії. Слід зауважити, що пропонування студентам кількох усталених ідей чи фактів, не відповідає критичному мисленню. Навпаки, студенти повинні розвивати власні навички критичного мислення, вміння критично оцінити власну думку та ставити критичні запитання про світ, в якому вони знаходяться.

Найважливішим є розвиток позиції учнів як критичного мислителя: тобто оцінити власну думку та ставити питання про свої переконання та судження. Це найважливіша і найважча частина. Є різні причини, через які вчителі та студенти відчують небажання критично мислити, деякі з яких такі:

- Результати обґрунтованих рішень не вказують на їхні особисті уподобання.

- Деяким студентам варто вказувати, що робити і коли саме це робити. Отже, з точки зору цих учнів, немає ніякої очевидної причини критично мислити, коли інші думають за них.

- Виконуючи рішення інших, студент не відчуває відповідальності за свої дії. Це тотожне таким думкам: "Якщо хтось каже мені, що робити, і я роблю це, я не повинен бути відповідальним за мої дії — я просто робив так, як мені сказали". З другого боку, деякі студенти можуть думати, що їхнє судження є не таким вартісним, ніж думка авторитетної людини. Вони не готові приймати рішення самостійно, їм потрібно звертати увагу на викладачів.

- Подекди студенти звикають до механічного запам'ятовування інформації, а не до її аналізу. Запам'ятовування фактів і цифр вимагає часу і зусиль, але не потребує певної невизначеності висновків, що може виникнути у протилежному випадку.

- Деяким учням бракує базових знань з предмета, необхідних для критичного мислення. Вони просто не мають такого рівня знань, щоб зрозуміти, проаналізувати, інтегрувати та застосовувати ту тематику, яку вони в цей час вивчають.

Більшість викладачів університетів мотивовані навчати своїх студентів критично мислити, але зробити це важко, і вимагає великої відповідальності та відданості. Розробка інтелектуально складних заходів, проблемних сценаріїв та інших завдань є потребою розвитку критичного мислення.

Незважаючи на те, що багато викладачів з ентузіазмом підтримують цей напрямок, існує кілька причин, через які вчителі не почуваються навчати студентів критично мислити: - Брак часу та залежність від програм навчання. Коли бракує часу, підготовка до викладання може зосередитись на інших, більш нагальних потребах.

- Деякі вчителі можуть відмовлятися від навчання критичного мислення, тому що вони не можуть оцінити ефективність цього процесу. Викладачі зазвичай часто покладаються на оцінки учнів за виконану роботу. Не так просто оцінити навички критичного мислення, не можна сказати, чи студенти у повному обсязі мають навички критичного мислення, чи ні.

- Оскільки студенти часто не хочуть примусово критично думати, деякі вчителі можуть не вдаватися назаняттях до цієї методики.

- Через те, що викладач не здатен мислити критично, він неспроможний навчити студентів критично ставитися до проблеми чи завдання.

Перерахувавши різні причини протидії впровадженню критичного мислення на занятті, можна запропонувати такі етапи для впровадження критичного мислення в учбовий процес:

- Для кожної основної теми на занятті варто надавати учням проблеми для аналізу та вирішення. Неважливо, чи викладач просить учні вирішувати ці проблеми у класі чи поза ним, головне - вони мають можливість критично подумати про них.

- Слід надавати студентам можливість розвивати свої навички критичного мислення з наочними матеріалами (як паперовими, так і електронними), що містять інформацію про методи критичного мислення, які викладач вбачає особливо ефективними у вирішенні проблеми та прийнятті обгрунтованого рішення (наприклад, пояснити, що це означає - розглянути альтернативні пояснення, або перевірити докази, або визначити правдивість припущень).

- Слід завжди залучати цю методологію на занятті. Варто наводити повсякденні приклади критичного мислення (або відсутності критичного мислення).

- Необхідно надати студентам кілька можливостей для того, щоб навчитися розвивати свої навички критичного мислення, включаючи іспити та інші завдання. Крім того, має сенс випробувати студентів на ключових елементах курсу. Ці методи включають дискусію, вирішення проблем, завдання з самооцінки та оцінювання одногрупників. Оскільки дебати можуть бути різноманітними, охоплювати значний діапазон тем та формату, вони можуть сприяти критичному розгляду теми з різних поглядів. Дебати можуть досягти успіху за умови, що: теми, в основному, будуть суперечливі; вони стосуватимуться групи та предмету; будуть цікавими та мотиваційними; студенти знають теми обговорення заздалегідь; студентам буде надано достатньо часу, щоб розглянути тему з різних аспектів; студентам буде надано достатньо можливостей вільно та критично виражати себе в дискусії.

Процес пошуку вирішення проблеми залежить від критичного мислення. Для того, щоб зробити це успішно, студенти повинні працювати парами та у групах, щоб разом обговорити проблему, визначити її, персоналізувати проблему, обговорити її альтернативні рішення та, нарешті, оцінити весь процес. Суттєвою проблемою є те, що вчителі часто не помічають потенціалу своїх учнів та їхніх здібностей. Якщо вчителі продовжують ігнорувати думки та думки учнів, не даючи їм можливості висловити себе, то останні не зможуть використовувати свої навички мислення. Отже, одним із способів вирішення проблеми є залучення студентів до оцінювання. Студенти повинні мати шанс оцінити не тільки себе, але й інших, щоб покращити свою здатність критичного мислення.

Отже, на дуже базовому рівні, критичне мислення полягає в тому, щоб з'ясувати, чи є щось вірним, частково істинним або взагалі неправдою.

Однак, знайти це не обов'язково так просто, як це звучить. Наприклад, письменник може подати інформацію як фактичну чи справжню. Завдяки використанню мови автор може замаскувати упередженість, пропонувати факти, коли насправді вони є думкою, або використовувати емоційні слова, які звертаються до власних почуттів або переконань читача. Щоб мати справу з цими складними питаннями, ми потребуємо різноманітних здібностей, щоб мислити критично.

Коли ми читаємо чи прослуховуємо текст, ми обробляємо його, а потім намагаємося його зрозуміти. Рідною мовою це просто приклад пізнання того, що ми читаємо, бачимо або слухаємо. Для того, щоб вивчати іноземну мову, цей етап, звичайно, займе більше часу. Після вивчення тексту ми беремо нову інформацію та застосовуємо її. У мовному класі це часто означає відповідь на деякі питання про загальне розуміння прочитаного, або заповнення таблиці з деякими фактами чи цифрами з тексту. Іншими словами, мова йде про завершення завдання з новою інформацією, яку ми зрозуміли. Наступна стадія аналізу полягає в тому, що ми повертаємося до тексту і починаємо ставити питання про те, як представлена інформація автора. Наприклад, учні, можливо, знайшли інформацію в тексті, але потім потрібно, щоб вони знайшли докази, що підтверджують основні моменти. Часто завдання полягає у визначенні того, як будується текст або його аргументи. Іншими словами, студенти стають більш критичними щодо тексту і не приймають його як щось вірогідне. Оцінка — це одна з ключових навичок критичного мислення "вищого порядку". Це етап, за яким студенти виокремили аргументи та погляди автора і почали оцінювати дійсність і актуальність інформації.

Це може включати в себе запрошення студентів оцінити, наскільки головна думка текст є фактично підтверджена і наскільки це є власне точкою зору автора. Оцінка є, мабуть, найбільш складною стадією для багатьох студентів, оскільки це може вимагати дуже високого рівня володіння

іноземною мовою. Вивчивши тему, спираючись на низку текстів, студенти повинні застосувати свої нові знання та створити щось нове. Наприклад, вони, можливо, писати твір, висловлюючи свою власну думку, але спираючись на саме на ті факти та докази, які вони досліджували. Або, можливо, вони проводять презентацію з іншими студентами, в яких вони представляють всі аргументи за та проти того, щоб потім представити свої власні висновки.

Можна представити послідовність кроків або етапів, які поступово ускладнюються. Така модель корисна, якщо потрібно розробити мовні курси, які допоможуть студентам перейти від одного кроку до наступного, і, таким чином, розвиватимуть навички критичного мислення. Проте важливо пам'ятати, що навчання - особливо коли мова йде про вивчення іноземної мови - ніколи не проходить досить рівно. Студент може прочитати та зрозуміти текст, потім почати застосовувати або аналізувати, лише щоб виявити, що він щось неправильно зрозумів, і повинен повернутися до попереднього етапу. Так само, коли студенти починають створювати презентацію чи завершувати проект, вони можуть виявити, що їм потрібна додаткова інформація для підтримки власної основної ідеї, і тому вони повинні повернутися до своїх джерел та переглянути їх повторно.

Необхідно, щоб вчителі допомагали своїм учням стати ефективними критичними мислителями, тобто допомагати їм набувати як навички критичного мислення, так і критичне ставлення до змін та викликів які виникають у повсякденному житті. З точки зору викладання в класі, ефективне використання проблемних питань, залучення студентів до обговорення складних та мотиваційних тем та різних форм рефлексії, може залучити учнів до процесів критичного мислення. Крім того, контекст, який підтримує навчальну атмосферу, яка враховує та поважає різні, а іноді і конкуруючі точки зору, має важливе значення для полегшення розвитку критичного мислення студентів. Також можуть бути корисними такі

практичні методи, як дебати, завдання вирішення завдань, самооцінка та оцінювання. Нарешті, власне володіння вчителями навичок критичного мислення та надання чітких пояснень студентам також може допомогти учням покращити критичне мислення. Використання методики критичного мислення – це, врешті решт, засіб створення атмосфери доброзичливості й порозуміння, налаштування на успіх та виявлення творчих здібностей особистості.

Література

1. Пометун О. Основи критичного мислення / О. Пометун, Л. Пилипчатіна, І. Сущенко, І. Баранова. – Т.: Навчальна книга, 2010. – 216с.
2. Siegel H. Educating reason: Rationality, critical thinking and education / H.Siegel. - New York: Routledge & Metheun. 1991. - 191 pages.

УДК 372.65.082.2

ББК 74.580Я43

П41

*Рекомендовано до друку вченою радою
Харківського торговельно-економічного інституту КНТЕУ
Протокол № 3 від 18. 10. 2017*

Редакційна колегія:

Романова О. О., голова редакційної колегії, канд. філол. наук, доцент кафедри права та сучасних європейських мов ХТЕІ КНТЕУ,

Лященко О. В., асистент кафедри права та сучасних європейських мов ХТЕІ КНТЕУ.

Матеріали надано в авторській редакції.

П41 **Поєднання інноваційних і традиційних технологій навчання української та іноземних мов як чинник забезпечення дієвості знань**: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції / Харківський торговельно-економічний інститут КНТЕУ. – Х.: РВВ ХТЕІ КНТЕУ, 2017. – 396 с.

Збірник містить матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Поєднання інноваційних і традиційних технологій навчання української та іноземних мов як чинник забезпечення дієвості знань», який відбувся 27 жовтня 2017 р. на базі кафедри права та сучасних європейських мов ХТЕІ КНТЕУ.

Збірник призначений для викладачів, аспірантів та широкого кола читачів, які цікавляться проблемами викладання української та іноземних мов.

УДК 372.65.082.2

ББК 74.580Я43